

ЗНАЧЕННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УСПІШНОСТІ РЕФОРМ

Видатний французький мислитель Огюст Конт вважав, що на початку XIX ст. європейська інтелектуальна історія вступила у третю стадію свого розвитку. Першою була теологічна, другою – метафізична, або філософська, а третя – позитивна, або наукова. Їй притаманні критичність, прагнення наукового пояснення фактів та виявлення зв'язків між ними – відкриття об'єктивних законів природи та суспільного розвитку. Відтак науковий світогляд базується на досвіді та знаннях і претендує на цілісність у поясненні світу. Він є підґрунтям формування раціонального економічного мислення як теоретичного відображення господарського буття та системи уявлень про економіку та місце в ній людини.

Користуючись загальнонауковим підходом до трактування структури світогляду, науковий економічний світогляд можна представити як взаємообумовлену єдність таких складових: 1) онтологічна (описова модель господарства як сфери людського буття); 2) каузальна (теоретична модель економічної системи – пояснення причинно-наслідкових зв'язків, виявлення закономірностей); 3) епістемологічна (пояснення процесу наукового пізнання економічної реальності, шляху до істинних знань через використання раціонального аналізу); 4) аксіологічна (усвідомлення етичних детермінант економічної діяльності та її кінцевої мети); 5) праксеологічна (методологія та теорія дії, що пояснює, як досягти визначеної мети).

Відповідно, формування наукового економічного світогляду, розвиток економічного мислення, підвищення рівня фаховості економіста передбачає, насамперед, наповнення цих складових змістом через вивчення базових дисциплін, а саме: 1) економічної історії; 2) економічної теорії; 3) історії економічних вчень; 4) етики; 5) теорії економічної політики та економічних реформ. Виключення або скорочення цих курсів з навчальної

Фундаментальна економічна теорія в структурі економічного знання: проблеми та виклики сучасності

підготовки унеможлиблює формування наукового світогляду та системного економічного мислення як базису *професійних компетентностей економіста*.

Теоретична підготовка фахівців економічного профілю має забезпечити стрункість і послідовність у науковому осягненні змісту господарської діяльності та сенсу економічної політики. Зокрема, економічна історія формує онтологічну картину економіки, дає наскрізне просторово-часове бачення господарського розвитку як поліморфного і багатовекторного процесу. Економічна теорія озброює категоріальним апаратом, який є ключем до розкриття сутності економічних явищ і процесів. Виявлення стійких зв'язків між цими явищами і процесами означає встановлення закономірностей і законів економічного розвитку. Своєю чергою, завдяки оперуванню категоріями і законами стає можливим формування теоретичної моделі економічної системи. Системний підхід в економічній теорії дає змогу на фундаментальному рівні досліджувати внутрішні структурно-функціональні, причинно-наслідкові, ієрархічні, прямі та зворотні зв'язки, які визначають суть економічних процесів.

Раціональний аналіз економічної дійсності в єдності минулого, теперішнього і майбутнього доповнюється та поглиблюється вивченням процесу пізнання як шляху до істинних знань – історією економічної думки. Економічні вчення є намаганням подолати невідповідність між бажаним і дійсним – відкрити шляхи досягнення багатства, добробуту й гармонії. Тому розвиток економічної думки постає як процес зміни парадигм, усвідомлення минулості реальних економічних систем та їх теоретичних моделей. Важливим компонентом інтелектуальної історії є зміна цінностей, пріоритетів і цілей господарської діяльності, а відтак, – вироблення ідеологем та обґрунтування ефективної економічної політики. Економічна теорія є базисом моделювання розвитку економічних систем та вироблення теоретичного конструкту ефективної господарської системи (нормативна економіка). Відтак обґрунтування пріоритетів та вироблення напрямів і заходів *економічної політики* має спиратися на міцний теоретичний підмурівок фундаментальних економічних знань.

Радикальні зміни інституційної структури господарства (*економічні реформи*) й поготів вимагають наукового підходу щодо розроблення шляхів переходу від реального до бажаного, тобто стратегії перетворень. Успішність реформ, критерієм якої є покращення соціально-економічних параметрів суспільного розвитку, передбачає: визначеність ідеї (мети, вектору) перетворень; розроблення напрямів і шляхів перетворень, що становлять програму реформування; інституційне забезпечення, що включає правові та організаційні механізми реалізації перетворень; ресурсне забезпечення, насамперед джерела фінансування та канали компенсації можливих трансформаційних витрат; врахування специфічної інституційної спадщини та зовнішніх впливів як детермінант, що визначають простір можливостей або, інакше кажучи, здійсненність програми реформ; компліментарність перетворень політичних та економічних інститутів; наявність та активізацію рушіїв змін – адептів ідеї перетворень; роботу з громадськістю – інформування, переконання, моніторинг суспільних настроїв; коректний вихід зі стану трансформації до стабільного нормального режиму функціонування економічної системи.

На жаль, Україна у ході посткомуністичної трансформації долучилася до ряду країн, що показують приклад неуспішних реформ. Так, ринкові перетворення економіки впродовж перших десяти років незалежності мали побічним ефектом те, що рівень ВВП скоротився вдвічі. Щоб забезпечити позитивні результати, реформи мають спиратися на теоретичний фундамент, у тому числі – теорію економічних реформ, що розвивається на стику інституціоналізму, соціології й політології та орієнтована на обґрунтування переходу макроекономічної системи на оптимальну траєкторію розвитку. Дж. Стігліц одним із перших зауважив невідповідність розвитку економічної теорії та використання її здобутків у практиці економічних перетворень: «Якщо б все було благополучно з економічною теорією реформ, то те саме було б і з політикою [1, с. 28].

Історичним прикладом важливості фундаментальних економічних знань, системного мислення і наукового підґрунтя для забезпечення успішності реформ може слугувати життя і діяльність нашого видатного співвітчизника Михайла

Балудянського (1769–1847). Як правознавець, економіст, історик економічної думки він був не лише вченим-теоретиком, а й ідеологом та автором реформ у галузі грошового обігу, фінансів, державного управління, земельної власності та землекористування.

Основними концептуальними джерелами економіко-правової системи М. Балудянського, що дістала втілення в проектах реформ державного управління, фінансів і законодавства, стали концепція фізіократів (А. Тюрго, Ф. Кене); теоретична система політичної економії А. Сміта; ідеї філософів-просвітителів (Ш. Монтеск'є, Вольтер); реформи «*désportes éclairés*» в Австро-Угорщині; німецька теорія права (С. Пуфендорф, Г. Лейбніц, Х. Вольф); вчення про державне управління та фінанси Й. Зонненфельса [2, с. 19]. Навчальні курси М. Балудянського, які він читав у Пештському університеті (1795–1803), Педагогічному інституті (1804–1816) та Петербурзькому університеті (1819–1821), присвячені обґрунтуванню ефективного державного господарства та національної економічної системи. На думку вченого, тільки визначення юридичних норм господарської діяльності і функціонування правових механізмів захисту власності, що створюються державою, може забезпечити істинну економічну свободу і можливості економічного розвитку. Він наголошував на важливості освіти і праці для забезпечення добробуту людини. Ґрунтовні розвідки в галузі історії політичної економії та фінансів, що пізніше дістали назву «Економічна система М. Балудянського», були опубліковані в «Статистическом журнале» (1806–1808 рр.) й отримали високу оцінку сучасників. Саме ця праця заклала основи російської *політико-економічної термінології*.

З 1809 р., коли М. Балудянський очолив відділення державного господарства та фінансів Комісії зі складання «Свода законів» Російської імперії, він готував усі найважливіші документи з політичних, фінансових та аграрних питань, що впливали на законодавчі заходи імператора Олександра І. Як ґлибокий науковець і державний діяч М. Балудянський не приступав до вирішення жодного питання без докладного вивчення його історії, у своїх законопроектах перш за все зупинявся на умовах

їх втілення в господарській і фінансовій практиці. Попри те, що спроби модернізації фінансової системи здебільшого закінчувалися невдачами через опір політичних кіл та консерватизм чиновництва [3, с. 84–85], головним вектором перетворень, ініційованих М. Балудянським, була «дефеодалізація» всієї системи державного господарства. Його ідеї та проекти мали вирішальну роль у розробленні програми реформування фінансів, відомої як «План фінансів на 1810 р.» та подальших заходів модернізації системи державних фінансів і управління (1812–1816), реформи державних селян П. Кисельова (1838–1841), грошової реформи Є. Канкріна (1839–1843).

Діяльність на державних посадах, робота з упорядкування та вдосконалення законодавства, підготовка проектів реформ виступали прямим продовженням і практичним втіленням наукового кредо вченого – прихильника суспільного прогресу на засадах економічного лібералізму. Сьогодні він відомий у Російській Федерації, де його шанують як першого ректора Петербурзького університету; у Словаччині, до складу якої тепер входить мала батьківщина М. Балудянського – с. Ольшава, його пам'ятають як уродженця краю. У культурно-історичній експозиції Словацького національного музею – Музею української культури у м. Свидник є окремий стенд, присвячений сину греко-католицького священика з карпатських українців – Михайлу Балудянському. Велика заслуга у поверненні із забуття імені М. Балудянського в Україні, представленні його як ученого-економіста європейського масштабу, прогресивного державного діяча і реформатора [4, с. 137–145] належить Л. Корнійчук, знаній дослідниці історії економічної думки, Вченому, Педагогу, Новатору в розкритті державотворчого, реформаторського та інноваційного потенціалу фундаментальної економічної науки.

Список використаних джерел

1. Стиглиц Дж. Куда ведуть реформи (К десятилетию начала переходных процессов). *Вопросы экономики*. 1999. № 7. С. 3–28.
2. Голубка С.М. «Економічна система» М.А. Балудянського. Львів: Світ, 1998. 228 с.

3. Небрат В.В. Історико-фінансові дослідження в українській економічній думці XIX – початку XX ст. *Економіка України*. 2013. 4 (617). С. 77–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2013_4_8.

4. Корнійчук Л.Я. Історія економічної думки України : навч. посіб. / Л.Я. Корнійчук. Київ : КНЕУ, 2004. 432 с.

Нестеренко Олена Петрівна

*к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Багатоманітні та багаторівневі зміни, що охоплюють процес економічної життєдіяльності та спричиняють перманентну трансформацію соціально-економічного середовища, набувають характеру глобальних викликів для економічної науки. Серед основних чинників подальшого економічного розвитку та трансформації економічних систем найпершу роль відіграє процес глобалізації економіки, що має відносно об'єктивний та невідворотний характер. Феномен глобалізації має надскладну природу та ґрунтується на поєднанні техніко-технологічних, соціально-економічних та культурних складових. Глобалізований світ продукує дедалі більшу кількість новітніх явищ, відносин, залежностей, які потребують вивчення і пояснення.

Глобалізація економічного розвитку, в свою чергу, породжує невизначеність глобальних масштабів, яка у сучасному світі фактично означає відсутність можливості прогнозування. Відтак йдеться не про неможливість обрахування ризику чи невизначеність умов діяльності в окремих секторах і галузях економіки, а про глобальну невизначеність як прояв хаотичності і непередбачуваності взаємодій.